

Veliteľ Ján Ušiak sa rozhodol, že sa brigáda presunie do Sliezska, ďalej smerom ku Krakovu, aby nadviazali styk so Sovietskou armádou. Medzitým sa do partizánskych radov votreli fašistickí špióni, ktorí využili bratské city voči Čechom. Gestapo sa snažilo za každú cenu vypátrať nitky spojenia partizánskeho vedenia s komunistickým ilegálnym hnutím. Vyslalo veľkú skupinu špicfov a provokatérov, aby prenikli aj medzi partizánov. Hlavnú úlohu medzi gestapáckymi špiónmi zohral František Šmíd, prezývku „Veľký Franta“. Spolu so svojimi pomocníkmi gestapákom Bednárom („Malý Franta“) a Dvořákom spôsobil Šmíd svojou zločineckou činnosťou veľké škody nielen Ušiakovej partizánskej brigáde, ale celému hnutiu odporu v severovýchodnej a strednej Morave. Zvlášť silný úder bol zasadený komunistickému ilegálnemu hnutiu v dvoch boja na Kněhyni.¹⁴ Postupne ich však odhalili a dostali svoj zaslúžený trest, ale následky ich činnosti odboj pocítil. Ján Dvořák,¹⁵ ktorý sa vydával za nadporučíka

¹⁴ J. Kulikov, c. d., 121–122.

¹⁵ Po splnení „poslania“ medzi beskydskými partizánmi gestapo poslalo Jána Dvořáka do iných partizánskych oblastí Moravy. Neskôršie bol partizánmi odhalený, v Luči partizánkou Máriou Sedláčkovou zastrelený. — Pozri V. Vaňák—J. Filgas, c. d., 25–29.

a inžiniera (užíval aj označenie dr. Dvořák, či doktor Ján Tomek), tak si získal dôveru, že ho prijali do štábu partizánskej brigády. Oboznámený s rozmiestnením partizánskych oddielov, ako i pripravovanými plánmi zradca Dvořák chcel predovšetkým dostať do pasce štáb brigády, najmä jej veliteľa Jána Ušiaka. Každý pohyb brigády hlásil gestapu. Agent Dvořák zorganizoval s gestapom fingované stretnutie štábu partizánskej brigády s ilegálnymi pracovníkmi s cieľom rozbiť Ušiakovu brigádu a zajať štáb. Jeho pričinením dňa 31. októbra 1944 značný počet esesákov prepadol partizánov. V nerovnom boji padlo hodne slovenských partizánov. Ranený do oboch rúk bol aj veliteľ Ján Ušiak.

Časť štábu partizánskej brigády, ktorá bola na uvoľnenej „schôdzke“, sa prebila z obkľúčenia nepriateľa. Padli štyria partizáni, jedna partizánka a mnoho bolo ranených. Ťažko ranený veliteľ Ušiak sa dostal až na Martínák do chalúčky starency Macurovej, ktorá ho prvá ošetrila. No prestrelené ruky začali opúchať a prichádzala horúčka. Oldřich Machandner na svojom aute odviezol v noci z 1. na 2. novembra 1944 Ušiaka na ošetrovanie do svojho domu v Hornej Čeladnej. Uložili ho do malej izbičky v podkroví. Lekár MUDr. Oldřich Friedl z Frenštátu pod Radhoštěm konštatoval veľmi vážny stav. Bola nutná operácia. Už bol pripravený na odvoz autom „Budúcnosti“ do nemocnice v Moravskej Ostrave, keď dňa 3. novembra 1944 nemecká polícia zásluhou zradcu Dvořáka obsadila Machandrov dom, aby zajala veliteľa Prvej československej partizánskej brigády Jána Žižku z Trocnova poručíka Jána Ušiaka. Ján Ušiak, človek pevnej vôle, nechcel padnúť živý do rúk najviššieho nepriateľa. „Ako sa dať zneuctiť — lepšie je smrť“ — bola jeho zásada. V pevnej dôvere, že začatý národnoslobodzovací boj už nik zastaviť nemôže, že jeho spolubojovníci dovedú boj až do víťazného konca, ťažkooranými, nevládnymi rukami spustil svoj posledný výstrel. V tomto nerovnom boji hynie guľkou do viťazného spánku, nepriateľom neporazený. Zúriví esesáci zlostne páliť do mŕtveho tela Janka Ušiaka, keď ho nemohli dostať živého.¹⁶ Tentoraz im

¹⁶ AOD KSCS, 1945/593 — Pozri C. Amort: Hrdinná smrť poručíka Ušiaka. Partyzán, roč. I. (Praha 1946), č. 8 (1. března), str. 12–13.

už Janko Ušiak na výstrely neodpovedal. Besnenie esesákov sa stupňovalo. V Čeladnom vyhlásili stanné právo. Vypálili rad domov, mnohých odviekli a popravili, medzi nimi aj hostiteľov Janka Ušiaka Oldřicha Ma-

chandra a Karola Winklera. Mnoho padlo a mnoho bolo umučených. Janka Ušiaka pochovali v pondelok 5. novembra 1944. Gestapáci chceli mŕtve telo pochovať bez rakvy a tajne. Napriek tomu sa dobrým ľudom podarilo zaobstarat rakvu a pochovať ho dôstojne. Zo známych len súdruh Pop ako jediný zo spolupracovníkov sa stal svedkom posledného rozlúčenia s hrdinským veliteľom.

Prvá československá partizánska brigáda Jána Žižku z Trocnova po smrti svojho prvého veliteľa pokračovala v ďalšom boji proti hitlerovským okupantom pod velením majora Sovietskej armády Murzina až do príchodu slávnej Sovietskej armády. Odkaz hrdinského veliteľa Jána Ušiaka žil ďalej v srdciach jeho spolubojovníkov, ktorí verní jeho zásadám bojovali až do víťazného konca.

Na Čeladnej v sobotu 1. septembra 1958 bol slávny partizánsky pohreb. V ten deň slávnostne pochovali pozostatky partizánov z Kněhyně do spoločného hrobu, aj pozostatky Janka Ušiaka. Hrdinský veliteľ apí svoj večný sen so svojimi spolubojovníkmi. Na tento pohreb sa zišli občania z celého kraja, aby vzdali úctu padlým hrdinom.

V Bakte pri Rimavskej Sobote na dome číslo 2 odhalili pamätnú tabuľu poručíkovi Jánovi Ušiakovi, veliteľovi Prvej československej partizánskej brigády Jána Žižku z Trocnova s motom:

„Za slobodu, za krajšie žitie miliónov ľudí šiel vpred a v boji život za vlasť položil.“

Život a hrdinská smrť Jána Ušiaka sú a budú symbolom spoločného boja československých a sovietskych partizánov proti fašizmu. Hrdina Ján Ušiak, Slováč, spolubojovník sovietskych partizánov, položil svoj život na českej pôde, aby spečatil večné bratstvo národov Československa a Sovietskeho zväzu.

Pamätná tabuľa Jána Ušiaka v Bakte

ROMAN

Pred Vianocami roku 1944 prišli nemeckí vojaci k nám do Klenovca s veľkým počtom koní, ktoré bolo treba liečiť. Kone umiestnili v stajniach v našom krúte okolo Takáčov a operačnú sálu mali v Takáčovej garáži. S týmito vojakmi prišli aj ruski zajatci, mladí to chlapci. Niekoľkí z nich bývali u susedov, pravda, spolu s nemeckými vojakmi, ktorí ich aj strážili, aby nejakú neušli. Medzi týmito ruskými chlapcami bol aj jeden devätnásťročný gruzínsky chlapec, ktorý doma študoval za zverolekára. Volal sa Roman. Môj syn sa s ním hneď spriatelil a tak Roman býval väčšinou u nás. Bol to slušný, rozumný a dobrý chlapec. Mal krásneho koňa a keď na dvore predvádzal džigitovku, všetky deti, ale i dospelí ľudia z okolia chodili sa na to pozerať. No, ani ja som nikdy nezameškala obdivovať sa jeho zručnosťou.

Ako tak býval u nás, o všetčom sme sa rozprávali. On vedel trochu po rusky a poľsky a v prvých dňoch pomohli i posunky, no neskôr sme sa dobre dohodovorili. Opýtala som sa ho, či by nechcel ku svojím, k partizánom. On radostne súhlasil, len potreboval civilný oblek, lebo v uniforme nemeckého vojaka nemohol

ísť. Z môjho syna som mu dala prádlo a šaty. Problém bol s čiapkou. Môj syn nosil rádiovku, ale Roman musel mať poriadnu baranicu, aby ho nemeckí vojaci nepoznali, ak by ho potom náhodou stretli. Môj starý otec mal baranicu, ale on už bol zoschnutý, drobný starček a tak baranica Romanovi sedela len na vrchu hlavy ani pokrývka na hrnčeku. Kúpiť čiapku som nemohla, ani od nikoho pýtať, aby som nevzbudila pozornosť. A tak ako sme špekulovali, kde čiapku vziať, naskytla sa mi k jej zaopatreniu vzácná príležitosť! — Bola som u Parobekov, stolárov, našich priateľov. A ako tak sedím, zrazu vidím na stoličke pri dverách akurát takú čiapku, po akej sa ja zháňam. Tisíc myšlienok prebehlo mi mozgom, ako tú čiapku dostať pre Romana. Pýtať som ju nemohla a tak zostávalo len to jediné — ukradnúť. Dlho som sa rozhodovala, ale potom som si pomyslela: „Učel svätí prostriedky!“. A tak keď som šla domov, chmatla som čiapku, a pod pokrovec, čo som mala na sebe, skryla. (Po vojne som sa revanžovala Parobekovcom, ale som nepovedala, že je to za ukradnutú čiapku). Doma mal Roman z čiapky radosť. Už mal celý oblek pohromade.

Keď sme sa s Romanom dohodli, že pôjde k partizánom, išla som večer do bátovej Macovej Koniarovej krčmy. Tu som sa schádzala s Ferkom Zvozilom a doručovala som rôzne správy. Ferko Zvozil práve z vr-

chov došiel. Povedala som mu, aby chlapa k partizánom odviezol. On to už vlačkrát robil. Zvozil ochotne súbil a dohodli sme sa, kedy a kde mu dovediem Romana.

Všetko sme mali múdro premyslené, dohodnuté a vyrátané. Lenže Nemci v tú noc dostali rozkaz (hneď ďalej ustúpiť aj s koňmi, so všetkým. Aj Roman musel s nimi ustupovať. Ráno som hľadala šaty a veci, ktoré som mu dala a ktoré mal v tajnej skrýši uschované. Tieto veci už tam neboli. Roman ich zobral so sebou, alebo sa preobliekol a ušiel, tak som si myslela.

Na druhý deň ráno príbehol sused Barto, aby som rýchlo šla k nim. V záhradách chytil koňa a ten je taký „ako vášho Romanov!“. Bežala som ani bez duše a tu naozaj. Romanov krásny koň! Keď som zavolať po mene, smutne zvesil hlavu. Olizoval mi ruku, keď som ho po hlave hľadala.

Po tvári mi tiekli slzy. A i dnes, keď na Romana spomínam, mi je v duši veľmi smutno! Nevieť, kde sa nádherný gruzínsky chlapec ocitol. Či ušiel k partizánom a pustil koňa. Či pri úteku ho zastrelili a koň múdre a verné zviera vrátilo sa k nám. Myslím, že táto druhá možnosť je pravdepodobnejšia! — Keby sa bol dostal k partizánom, bol by sa vrátil aspoň na chvíľu k nám.

Ale iste i náš Roman zaplatil krutú daň strašnej vojny — stratil v nej svoj mladý život!

Eugen Volák

Oslobodenie obce Nižný Skálnik

Medzi obce, ktoré sa nachádzajú na Rimavskej doline, významné strategické postavenie pri oslobodzovaní slávnu Sovietskou armádou zaujímala i obec Nižný Skálnik. A to z toho dôvodu, že nad obcou sa vypína pohorie Maginhrad a Báne, kde fašisti mali dosť silné pevnostné postavenie, ktorým bránili postup oslobodzovacích armád od Rimavskej Soboty smerom na Tisovec. Dalším strategickým momentom bolo, že veža bola nemeckou pozorovateľňou, ktorá bola stále sovietskymi vojskami ostreľovaná. Otvorme si kroniku oslobodenia a čítajme:

Smutný bol Nový rok 1945. So slzami v očiach sme pozerali na evakuovaných obyvateľov z Čerenčian, ktorí museli svoju dedinu vyprázdniť. Bol to smutný pohľad na mužov, deti a ženy, ktoré niesli na chrbtoch batôžteky s tými najnutnejšími vecami a kráčali do severnejších obcí okresu, aby zachránili svoje životy pred stálou strelbou a kanonádou. Smútok a strach i na nás doláhol, či i na nás takáto pohroma príde a či len doma vyčkáme príchod našich osloboditeľov. Keby už len čím skôr prišli, nebudeme pripomínať. Dni a noci sa veľmi pomaly míňali, veď všetci ob-

čania bývali väčšinou len v pivniaciach a krytoch. Nemci sú pánmi dediny. Robia, čo oni chcú. Nepotrebuje žiaden obecný úrad. Dňa 5. januára 1945 o 11. hodine prišiel do našej obce delostrelecký oddiel s delami 22,5c kalibrom, ktoré Nemci zasadili tesne pri obytných domoch. Dňa 15. januára 1945 o 9,30 hod. začali sovietske vojská ofenzívu a prvé strely padli na vežu, na nemeckú pozorovateľňu. Táto strela zasiahla aj veľký zvon, ktorý sa rozbiť. Od tejto doby nemecká pozorovateľňa na veži bola zlikvidovaná. Celé dni a noci dopadali strely na obec a jej blízke okolie. Hneď v prvý deň útoku ťažko bol zranený Ján Kvas, ktorého mína zasiahla v maštalí a ktorý jediný z našej obce sa stal obeťou za našu slobodu. Dňa 21. januára o 6. hodine na rozkaz veliteľa nemeckých vojsk všetci chlapci z obce museli nastúpiť. Nemci ich odviekli kopat zákopy a mnohí z nich sa dostali do nemeckého zajatia a domov sa vrátili len po skončení vojny. Dňa 22. januára 1945 pod ťažkou delostreleckou paľbou sovietskych vojsk o 4. hodine ráno Nemci obec navždy opúšťajú. Strelba prestala, v dedine bolo ticho. Hoci ešte bola tma, ľudia vychádzajú zo svojich úkrytov a čakajú, čo bu-

de ďalej. Objavujú sa aj chlapci, ktorí sa pred Nemcami boli ukryli a Nemci ich neodviekli. Každý si povráva: „Už sa hádam nevrátia, veď aj telefóny sú preč“. Túžobne očakávaná chvíľa prišla. Dňa 22. januára o 7,30 hodine prichádzajú od Maginhradu do obce prví sovietskí vojaci, naši osloboditelia. Bolo to radostné stretnutie a srdečné uvítanie s hrdinskými vojakmi červenoarmejcami. Občania sa hrnuli na obecné priestranstvo, aby videli a uvítali svojich osloboditeľov. Ženy ich vítajú staroslavanským zvykom: chlebom a soľou. Iné zase ponúkajú klobásu, slaninu atď. Dôkazom týchto radostných chvíľ pri prvom stretnutí s našimi osloboditeľmi je i fotografia. Záber urobil spravodajský sovietsky kapitán na tvári miestna, ktorého meno nám nie je známe.

Keď po 25. rokoch budovateľskej práce v našej slobodnej vlasti listujeme v našej histórii, vybavujú sa nám boľne i radostné chvíľky, ktoré sme prežili. Sloboda sa veľmi ťažko rodila a len Sovietskemu zväzu môžeme ďakovať za krajší život.

My občania Nižného Skálnika v tomto jubilejnom roku sľubujeme, že priateľstvo so Sovietskym zväzom budeme upevňovať a ďalej prehlbovať a na našich osloboditeľov červenoarmejcov vždy len v dobrom spomínať.

Spomienka na Jurka Hlaváča Petriškina

Ladislav Mečiar

Dňa 4. júna 1970 odišiel nečakane z našich radov po krátkej ťažkej chorobe podpredseda Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote, patriaci k jej najagilnejším členom — Jurko Hlaváč Petriškin, vedúci Okresného pedagogického strediska v Rožňave. Vo veku 41 rokov skončil nečakane jeho život uprostred nedokončenej mnohostrannej činnosti, plnej sľubných perspektív a veľkých plánov do budúcnosti. Jurko Hlaváč, syn skromnej malo-roľníckej rodiny z Gočova v Gemeri, už ako mladý učiteľ v prvých rokoch svojho pôsobenia prejavil neobyčajnú agilitu, mimoriadne organizačné schopnosti a pozoruhodnú erudíciu najmä v oblasti prírodných vied, matematiky a fyziky, takže zakrátko stal sa riaditeľom školy, neskôršie profesorom na SVŠ v Rožňave a napokon od 1. augusta 1960 bol ustanovený za vedúceho OPS v Rožňave. Tu za desaťročie svojej pôsobnosti mal možnosť naplno rozvinúť svoj talent, um a schopnosti v mnohostrannej práci a v prostredí tvorivého ruchu, ktorého ohnískom sa rožňavské pedagogické stredisko nepochybne stalo práve pod vedením súdruha Hlaváča. Šťastná kombinácia talentu a nevšedných povahových vlastností, spomedzi ktorých dominoval najmä nevyčerateľný optimizmus a neskrotná vitalita, viedli Jurkovu nepokojnú povahu od akcie k akcii, a to v značne širokom poli pôsobnosti, v ktorom sa prelínali vedecké záujmy s kultúrnymi a ľudovými, takže bilanciu

tejto rozsiahlej činnosti bude možné zostaviť iba po určitom časovom odstupe na základe dôkladnejšieho prieskumu. Hlavnou sférou činnosti s. Hlaváča bola predovšetkým pedagogika. Tu sa upriamril na hľadanie nových ciest v metodike, presadzoval najnovšie progresívne metódy vyučovania, vytváral jednotlivým učiteľom i vybraným školám dobré predpoklady pre realizáciu niektorých experimentov v zavádzaní programového a diferencovaného vyučovania, v zavádzaní najnovších audiovizuálnych a iných učebných pomôcok a umožňoval učiteľstvu v okrese vytvárať si také kontakty, ktoré ďaleko presahovali rámec jedného okresu, a ktoré umožňovali vzájomnú výmenu skúseností medzi učiteľmi a školami na nebyvalej úrovni. Na jeho podnet vznikla nejedna úspešná práca v rámci pedagogického čítania, nespočetné množstvo školení, kurzov, seminárov a exkurzií, ktorých vplyv sa nepochybne veľmi kladne odrazil na úrovni vyučovania a výchovy na našich školách. V súvislosti s tým rozrastala sa aj publikačná činnosť rožňavského OPS a niektoré vydania vzbudili záujem pedagogických kruhov nielen na Slovensku, ale aj v Čechách. Znamenali skutočný prínos pre školskú prax, ale aj pre zachovanie regionálnych poznatkov z histórie, geografie a folklóru Gemera.

Jurko Hlaváč stál aj pri koliske rožňavskej ľudovej hviezdárne Uránia, ktorej meno má už dnes náležitý zvuk aj v profesionálnych kruhoch, lebo vykonáva v tejto oblasti záslužnú priekopnícku činnosť. Bol veľkým priaznícom Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote a rožňavského banického múzea, má nemalé zásluhy na založení Šafárikovej pamätnej izby v Kobeliarovce, jeho zásluhou sa nezabudlo na slávneho gočovského rodáka — matematika profesora Hronca, jeho pričinením získali Slavošovce krásnu bustu svojho vynikajúceho rodáka Pavla Dobšínskeho — a tak by sme mohli vymenovať ešte celý rad akcií, ktorých realizáciu inšpiroval, alebo

aj sám s kolektívom spolupracovníkov uskutočnil.

Nie na poslednom mieste by sa patrilo zhodnotiť aj činnosť Jurka Hlaváča na poli ľudovýchovy a kultúry. Ako jeden z popredných členov Socialistickej akadémie v Rožňave predniesol na rôznych miestach okresu neprehľadné množstvo populárnovedeckých prednášok, inokedy zas na jeho podnet odzneli v Rožňave a na okolí prednášky najlepších odborníkov zo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, a mnohí z nich nadviazali s Gemerom srdečné kontakty. Osobitnou láskou zosnulého súdruha bolo ochotnícke divadlo a folklór. Bolo by treba vymenovať dlhý rad predstavení, ktoré režíroval v Gočove, v ktorých neraz aj sám hrával a ktorým venoval po celé roky ťažko zráateľný počet hodín, večerov, týždňov, ba mesiacov. Učiteľ s matematickým nadaním uplatňoval v amatérskom divadle druhú stránku svojej osobnosti, nabítej tvorivou fantáziou, chlapčenskou hravosťou a láskou ku krásne slova a farieb.

V Jurkovi Hlaváčovi odišiel teda z našich radov jeden z najcennejších členov našej spoločnosti, skutočný ľudový učiteľ našej socialistickej školy, obetavý a zapálený pracovník, ktorý všetky svoje schopnosti a sily dal bezvýhradne do služieb svojho ľudu. Jeho vitalita bola strhujúca, jeho pracovný elán neprekonateľný, a jeho ľudská skromnosť nezabudnuteľná. Jurko Hlaváč ako člen komunistickej strany nikdy nepokladal slovo súdruh za frázu, preňho tento pojem bol naplnený bohatým obsahom a citovým nábojom. Ako moderný intelektuál osvojil si pokrokový svetový názor robotníckej triedy, z ktorej vyšiel, a jeho životné postoje sa nikdy nedostali do rozporu s materialistickým svetonáhľadom, ktorý si osvojil, ktorému veril a do ktorého služieb sa oddal celou svojou bytosťou. Taký bol Jurko Hlaváč-Petriškin, ktorý nás tak nečakane opustil, a na ktorého budeme dlho s láskou, úctou a vďakou spomínať.

Z histórie latinského gymnázia v Ožďanoch (1645-1853)*

Školstvo na Slovensku máo isté tradície už v stredoveku. Boli tu školy kapitulské, farské i mestské, ktoré však na prechode z 15. do 18. storočia prežili ťažké obdobie. S príchodom reformácie vzniká aj u nás podnet k oživeniu jestvujúcich a k zakladaniu ďalších škôl. Zásady reformátorov a ich učenie sa mali rozširovať presvedčovacíou metódou — vyučovaním. Preto nielen väčšie a bohatšie mestské cirkvi, ale aj zamestnanci a jednotlivé šľachtické rodiny zakladali školy, ktoré hmotne podporovali a vydržovali aj ich profesori.

Hneď po preniknutí a prevzatí reformačných myšlienok ev. a. v. šľachtici z okolia Rimavskej Soboty založili gymnázium vo Filáskove, ktoré však trvalo len do r. 1645, keď sedmohradský vojvoda Juraj Rákoczi I. vtrhol s početným vojskom zo Sedmohradska na slovenské územie a obsadil aj mesto Filáskovo, ktoré do tých čias bolo na strane cisára Ferdinanda III. Pri obsadzovaní mesta vznikli požiare, ktoré mesto obrátili v popol. Spustošené Filáskovo nemohlo už naďalej poskytovať prístrešie žiakom gymnázia, a preto ho Gabriel Bakoss, zamestnanec v Ožďanoch, nadšený protestant, malohontský župný dozorca ev. a. v. cirkvi, ktorý bol oddaným prívržencom Juraja Rákoczho I. a jeho vojvodcom slovenskej časti Uhorska, v r. 1645 premiestnil do Ožďan, kde v blízkosti svojho kaštieľa z vlastných prostriedkov dal vystavať budovu školy.

Ožďany mali vtedy asi 1470 obyvateľov, ktorí sa zamestnávali hlavne roľníctvom. Novozriadené gymnázium sa vedelo udržať v tejto malej obci cez dve storočia len preto, že malo nadšených a obetavých podporovateľov. Väčšie ev. a. v. gymnázia boli rozmiestnené vo vzdialenejších mestách, ako v Slatinici, v Banskej Bystrici, v Kežmarku a v Rožňave. Nakoľko malá obec neposkytovala študentom možnosť navštevovať kultúrne podniky, študenti boli nútení, aby sa venovali výlučne učeniu. Do Ožďan dávali študovať v hojnom počte svoje deti slovenskí rodičia zo vzdialenejších okresov, lebo chceli, aby sa v tomto prostredí naučili maďarskému jazyku. Okrem obetavého Gabriela Bakossa podporovali školu aj ev. a. v. cirkvi v Ožďanoch, aj malohontský ev. a. v. cirkevný úrad, ktorý usmerňoval aj riadenie a vedenie školy.

Po roku 1666, keď zomrel Gabriel Bakoss bez toho, že by zanechal mužských potomkov, jeho dedičia ženského pohlavia, bez rozdielu náboženského vyznania sústavne naďalej podporovali školu. Boli to tieto rodiny: rodina baróna Luzsénzského, Korponayho, Battikova, Malatinského, Csémiczského, Dubravického. Okrem toho gymnázium podporovali aj rodiny: Kubinyova, Szvobodova, Marianeckova, Szontághova, Záborzského a Gyurova.

Keď v r. 1742 zhorela budova školy, dostala sa škola do ťažkých pomerov a jej vydržovatelia boli postavení pred nové požiadavky a ďalšie hmotné obete. Najskôr poskytla prístrešie pre školu rodina Battikova, neskoršie rodina baróna Luzsénzského. Podobne aj profesori poskytl tieto rodiny ubytovanie vo vlastnom kaštieľi. Keď sa škola, renovovaná po požiari, začala rozpadávať, Gabriel Korponay dal v r. 1784 postaviť novú školskú budovu. V tejto práci pokračoval aj jeho syn Gabriel Korponay II., ktorý v r. 1834 budovu školy rozšíril o dve učebné miestnosti, lebo pre vzrastajúci počet žiakov doterajšie priestory nepostačovali. Táto

budova slúžila potom až do konca jestvovania školy. Posledný raz ju opravovali v r. 1847.

Zdarný rozvoj školy a vyučovanie hatili rôzne okolnosti. Bol to predovšetkým požiar v r. 1742, ktorý školskú budovu úplne zničil, ďalej to boli stavovské povstania (najmä St. Boesky, J. Rákocziho I. a Františka Rákocziho II.), do ktorých sa na Slovensku zapájali aj masy poddaného ľudu, hladajúceho z nich zlepšenie svojho neznesiteľného postavenia. Toto trvalo až do augusta 1711, keď kapitulovali posledné zvyšky kuruckej armády pri Szatmári, kde bol medzi povstaleckou šľachtou, vedenou Františkom Rákoczim II. a cisárom podpísaný mier. Na vyučovanie nepriaznivo vplývali aj počas vojny rozšírené nákazlivé choroby a častá výmena profesorov. Rozvoj školy hatilo aj vládne nariadenie, ktoré obmedzilo vyučovanie na škole len na gramatické predmety. Vyššie úrady nijako nepomáhali rozvoju školy, skôr ho svojimi nariadeniami a dotazníkmi hatili. Tak v r. 1752 kráľovská zastupiteľská rada poslala do Ožďan dotazník, aby obecné zastupiteľstvo poslalo odpoveď na tieto otázky: 1. Aká škola je v obci okrem ľudovej školy? 2. Kto dal povolenie zriadiť túto školu a vyučovať v nej? 3. Kedy bola škola založená? 4. Koľko farárov je v Ožďanoch? 5. Koľko riaditeľov a profesorov? 6. Z akých prostriedkov platia profesori?

Za existenciu školy sa dôrazne a energicky postavil Gabriel Korponay, takže tento zásah predbežne nemal vplyv a nebol prekážkou práce na škole. V r. 1754 pod vplyvom Františka Rozgonyiho, ožďianskeho rím.-kat. plebána, bolo zavedené i vyučovanie filozofie na škole, lebo po smútočnom mieri zosilnel vplyv katolíckej cirkvi, ktorej cieľom slúžila aj vtedajšia filozofia. Tým sa škola rozšírila. Byť riaditeľom premenili na učebne a na podporu žiakov robili zbierky a zriaďovali základy. Ale tento stav trval veľmi krátko.

V tomto čase protestantské školstvo na Slovensku v dôsledku náboženského ťlaku a výnimkou niekoľkých škôl (napríklad bratislavské lýceum, jeho rektor M. Bel) upadá. Ťažký úder mu zasadila najmä Resolúcia Carolina, podľa ktorej sa protestantom povoľovalo iba nižšie školy. Preto roku 1758 výbor kráľovského zástupcu nariadil v zmysle Resolúcie Caroliny, aby vyššie ročníky rozpustili a uspokojili sa len s vyučovaním nižších — gramatických ročníkov, s odôvodnením, že počet žiakov značne vyčerpáva základni a tak sú študenti na farchu občianstva platiaceho daň. V dôsledku zníženia počtu tried a žiakov škola môže zamestnávať len jedného profesora.

Na toto nariadenie obec jasne odpovedala nadradeným úradom, že vydržovanie školy nie je na farchu alebo na škodu obce, ale naopak, slúži jej na úžitok, lebo obyvateľia obce prijali od žiakov školy ročne 1053 zlatých, čo im veľmi pomohlo pri platení daní. V roku 1778 občania Ožďan podali žiadosť ku kráľovi, aby povolil vyučovať na škole ako predtým, lebo v opačnom prípade nie sú schopní dane zaplatiť. Ich žiadosť bola však zamietnutá. Bola splnená len v roku 1790, keď uhorský snem, hoci nedoriešil otázky postavenia evanjelických cirkví, predsa však zlepšil ich situáciu v štáte a

* Ide o autorizovaný preklad Šodor István: A rimaszombati Egyesült protestáns főgymnázium XLIV-ik évtizedje. Uvážejdeme also materiálový príspevok.

umožnil im dosiahnuť niektoré pokroky vo výstavbe školstva. Od toho času sa začala znova vyučovať i na oždianskom gymnázii filozofia a škola prichádza k novému rozkvetu. Školská práca sa zdarne rozvíjala až do roku 1848/1849, teda po časy absolutizmu. Po roku 1848/49 sa vo vývoji školy nahromadili rôzne prekážky, ktoré boli takmer neprekonateľné. Nariadením z roku 1851 „Entwurf der Organisation der gymnasien und Realschulen in Oesterreich“ (Návrh organizácie gymnázií a reálk v Rakúsku) muselo byť na verejnom vyššom gymnázii ustanovených 12 a na nižšom 8 riadnych profesorov. Tým školám, ktoré tomuto nariadeniu neboli schopné vyhovieť, odobrálo sa právo verejnosti. V tomto čase pôsobili v Ožďanoch na škole traja riadni a jeden výpomocný profesor, takže požiadavke, aby škola zostala v prevádzke ako nižšie gymnázium, nebolo možno vyhovieť. A tak už v školskom roku 1850/51 na oblasť porady školských cirkevných orgánov v Prešove predniesli návrh, aby sa oždianske gymnázium spojilo s rimavskosobotským ev. ref. gymnázium, ktoré zápasilo s podobnými ťažkosťami. Tento návrh v Ožďanoch neprijali. Profesorský zbor žiadal, aby sa gymnázium premenilo na súkromnú školu. Ale ani to sa neuskutočnilo. Zvŕtala myšlienka spojenia oždianskeho gymnázia s gymnázium v Rimavskej Sobote. 30. novembra 1851 sa v Čereňanoch u Ondreja Čžene- ra vedúce osobnosti ev. a v. cirkvi malohontskej rozhodli začať rokovanie o zjednotenom protestantskom gymnázii v Rimavskej Sobote.

Oroven školy je závislá od jej pedagógov. Tak to bolo i na oždianskom gymnázii.

Od založenia školy do roku 1799 bol spravidla na škole iba jeden profesor, ktorý vyučoval všetky predmety vo všetkých triedach. O jeho plati v 17. storočí sa dokumenty nezachovali. Profesor Samuel Kollár, neskoršie ev. a v. farár v Čereňanoch, v histórii tejto školy spomína, že dostal byť a v pánskyh rodinách stravu.

Z pozvánky Juraja Szilowszkyho, riaditeľa gymnázia, z 20. júna 1806 sa dozvedáme, že plat riaditeľa bol takýto:

1. 20 káblov pšenice, od župnej organizácie cirkvi 20 zlatých a od rodiny Korponayovcov 60 zlatých.
2. Od každého oždianskeho gazdu jeden voz palivového dreva.
3. Od statkárskeho rodu 1/2 fundusa oračiny, ktorá bola povinná obrobiť ev. a v. cirkev.
4. Na Viašoce je profesor povinný napísať obliatky, ktoré potom rozpošle všetkým popredným rodinám v Malohonte.
5. K polovici fundusu patriaca láka.
6. Od každého žiaka ročne 4 zlatky.
7. Na jar bol svätý ľudový sviatok kohútov; vtedy od žiakov, ktorí bývajú v alumnue, po 7 grajciarov a iné dary od obyvateľov obce.
8. Príjem za spievanie na hlavných cirkevných sviatkoch.
9. Od žiakov, ktorí bývajú v alumnue, na drevo po 30 grajciarov, od majetnejších a pochádzajúcich zo šľachtických rodín, po 1 zlatku.
10. Na meniny dary po 1 zlatke a iné dary.
11. Zápisné po 1 zlatku.
12. Užívanie troch záhrad, ktoré patrili ku škole.

Plat riaditeľa gymnázia Andreja Homolyu pozostával podľa príspevu z 19. januára 1844 z týchto príjmov:

1. Vdova Korponayová sa zaviazala ročne platiť 60 zlatých.
2. Z pokladnice seniorátneho úradu ročne 20 zlatých.
3. Obrobiť 12 holdov oračiny sa zaviazala cirkev.
4. Oždianska cirkev každoročne dá 20 kíl pšenice.
5. Každoročne trikrát vyberanie cantácie pre vyučujúceho.
6. Školský poplatok 4 zlatky a zápisné 1 zlatka, za napísanie vysvedčenia 1 zlatka a na meniny 2 strieborné šestáky. Žiaci, ktorí bývajú v alumnue, platili len šesták.
7. Pre potrebu školy a vyučujúceho sa preplácalo palivo z rozpočtu školy, z ktorého množstva je cirkev

povinná 12 siah popliť, pokáľat a uložiť v drevárni.

8. Užívanie dobrej záhrady pri škole.

9. K tomu vdova Korponayová dávala vyučujúcemu zdarma stravu.

10. Vyučujúci je povinný za všetky príspevky, ktoré mu cirkev poskytuje, doväčkrát do roka kázať v kostole.

Nakoľko v roku 1790 škola znova dostala povolenie vyučovať filozofiu, návštevnosť školy sa rozšírila natoľko, že jeden profesor nemohol zabezpečiť riadnu vyučovanie. Preto od roku 1799 škola zamestnávala aj druhého profesora, ktorému Gabriel Korponay ponúkol plat 60 strieborných zlatiek, v blízkosti školy byť a stravu vo svojej domácnosti. Po jeho smrti aj jeho manželka Juliana Mazsáryová poskytovala vyučujúcemu uvedený plat.

V dôsledku nariadenia absolutistickej vlády zriadili aj tretiu katedru na škole. Plat druhého a tretieho profesora bol 340 zlatých, jednotlivci, ktoré sa vyplácali zo školskej pokladnice. Do školskej pokladnice prispievali jej podporovatelia z celej cirkevnej župnej organizácie. Gazdovia z Ožďian, ktorí mali na byt študenta, boli povinní platiť po jednej zlatke. Niektorí profesori boli ubytovaní v kaštieľi u rodiny Korponayovcov. V poslednom roku sa počet profesorov zvýšil na štyroch.

Na škole vyučovali tieto profesori:

1. Jura J Kende pôsobil od roku 1655—1656. Narodil sa v Kadicliach, župa Šarišská. Študoval v Prahe a v Košiciach. Z Ožďian odišiel za kazateľa do Tomášoviec v Novohradskej župe.

2. Akoš Turnay pôsobil v rokoch 1657—1660. Študoval i v zahraničí.

3. Abrahám Holius, syn farára z Bethlára. Študoval v Rožňave, v Dobšinej, v Štítniku a vo Zvolene. Tri roky vyučoval na gymnázii v Gemeri, odkiaľ v roku 1660 prešiel do Ožďian. Odtiaľto odišiel za vychovávateľa do Kapyho rodiny. Potom bol farárom v Nemcovciach. Neskoršie prestúpil na rím.-kat. vieru, ale nakoniec sa zase vrátil k pôvodnej viere. Zomrel v Trenčíne v roku 1685.

4. Mikuláš Libertiny pôsobil v rokoch 1665—1670.

5. N. Szikray pôsobil od roku 1670 do 1673.

V rokoch 1673—1675 škola nemala profesora.

6. Matej Sarterides pôsobil v roku 1675, potom bol učiteľom v Güte, Polichna, nakoniec bol farárom.

7. Ján Simonides, narodil sa v Kunovej Teplici, župa Gemerská. Študoval v Ožďanoch, v Štítniku a vo Fíľakove. Po skončení štúdií sa stal profesorom v Ožďanoch. Tu vykonával aj funkciu notára v obci. Neskoršie sa nechal zvoliť za farára v Padarovciach, kde v roku 1731 umrel.

8. Michal Mišovic, narodil sa v Smrečanoch, v župe Liptovskej. Jeho nevlastný otec ho dal na výchovu rožňavskému jezuitom, ktorí ho aj učili do príchodu profesora Jána Braxatorisa. Keď Braxatoris vypudili zo školy, nasledoval ho aj Mišovic do Hrachova. Braxatoris svoju pozoruhodnú knižnicu daroval Mišovicovi. Mišovic bol vychovávateľom pri viacerých šľachtických rodinách, potom učiteľom v Trenčíne, odkiaľ v roku 1699 prešiel za profesora do Ožďian. Tu veľmi usilovne pôsobil až do vypuknutia povstania Františka Rákóczyho II., keď sa študenti z Ožďian rozptýlili. Mišovic sa odsťahoval do Hrachova. Neskoršie bol profesorom v Štiavici a v Rožňave, kde sa svojou prácou veľmi vyznamenal. Písal učebnice a iné spisy, ktoré vyšli tlačou. V rukopise zostali tri knihy o dejinách vlasti. Zomrel v roku 1810 v Rožňave.

9. Ján Textoris pôsobil v Ožďanoch 8 mesiacov. Potom sa stal farárom.

10. Jozef Király (Regius) bol žiakom spomenutého Braxatorisa v Hrachove a v Rožňave. Prišiel roku 1704 do Ožďian za profesora. Neskoršie odišiel za farára do župy Boršodskej.

11. Pavel Áldásy (Benedicti) narodil sa v Poltári. Po skončení školy doma študoval v Ožďanoch, kde ho učil spomínaný Mišovic. Potom študoval v Prešove, skadiať ho na trovy školy za podpory riaditeľa školy vyslali

na štúdium do Jany. Vrátil sa po dvoch rokoch štúdia. Najskôr bol vychovávateľom a od roku 1713 do roku 1720 profesorom v Oľdánach. Potom profesorom v Štítniku, farárom v Gemeri a v Oľdánach, kde roku 1757 zomrel.

12. Štefan Sikray pochádzal z Kamenian. Pôsobil v rokoch 1720–23. Potom bol farárom v župe Hontianskej.

13. Juraj Farkaš narodil sa v roku 1693 vo Veľkej Vsi v župe Novohradskej. Po skončení štúdií a výborným prospechom pôsobil v rokoch 1724–1730 ako riaditeľ v Toperci. Potom prešiel do Oľdán, kde s úspechom pracoval do roku 1743. Za jeho účinkovania, keď v roku 1742 zachvátil požiar školskú budovu, barón Luzenszky ponúkol pre účely školy svoje hospodárske budovy, aby vyučovanie mohlo nehatene pokračovať. J. Farkaš odišiel z Oľdán do Gemerskej Panice, kde pokračoval vo vyučovaní mládeže vo vlastnom dome. Tu aj po 37-ročnom pôsobení zomrel.

14. Andrej Farkaš mladší, brat predchádzajúceho, študoval v Rožňave a v Prešove. Po skončení štúdií bol vychovávateľom v Malých Želovciach, v Krupine, Nespáloch, Strehovej. Aspoň a konečne od roku 1748 profesorom v Oľdánach. Tu pôsobil 7 rokov. Po 39-ročnom účinkovaní zomrel roku 1753.

15. Ján Sexty (Šesták). Študoval v Slavoševciach, Kremnici, Győri a v Soproni. Po skončení štúdií bol vychovávateľom u baróna Prónayho. Od roku 1755 bol profesorom v Oľdánach. V tomto čase bolo vyučovanie redukované len na gramatiku. Potom odišiel za farára do Legény.

16. Peter Magulač, rodom z Rimavskej Bane. Študoval v Bratislave. Od roku 1760 bol profesorom v Oľdánach. Zomrel v roku 1766.

17. Ján Laho, pochádzal z Radvane. Študoval v Banskej Bystrici, Levoči a v Bratislave. Potom bol vychovávateľom v Krakove. Študoval na univerzite v Halle. Keď sa vrátil domov, pôsobil od roku 1766 ako profesor v Oľdánach, kde ho čoskoro zvolili za svojho farára. Pôsobil na rôznych farách. Okrem iného i v Kreutzbergu, kde bol zvolený do funkcie superintendenta. Po návrate domov zomrel ako farár v Petri.

18. Michal Coronyi, pochádzal z Novohradu. Študoval v Oľdánach, Banskej Bystrici, Soproni, Štítniku a v Prešove. Po skončení štúdií vstúpil do armády k Desseffyho jazdcom. Zúčastnil sa sedemročnej prúskej vojny. Keď sa vrátil domov, vyučoval v Karlovciach. V roku 1767 pôsobil ako profesor v Oľdánach, ale v jeseň sa odsťahoval do Hrachova.

19. Juraj Krajčovič pochádzal zo Sarvaša. Študoval v Bratislave. Po skončení štúdií pôsobil ako vychovávateľ, potom ako profesor v Oľdánach, skadiaľ znovu odišiel za vychovávateľa.

20. Samuel Jastrabínyi z Malej Čalomy. V Oľdánach pôsobil v rokoch 1769–1775. Potom odišiel za farára do Rankoviec.

21. Pavel Lovčányi z Lučenca. V rokoch 1775–1783 pôsobil ako vynikajúci profesor v Oľdánach. Potom odišiel za farára.

22. Andrej Šiben pochádzal z Novohradu. V rokoch 1783–1785 pôsobil ako profesor, potom ako farár v Oľdánach.

23. Matej Haluška, narodený v Mokrej Lúke, župa Gemerská. Študoval v Gemeri, v Levoči, v Modre, odkiaľ sa presťahoval na Morevu. Od roku 1785 pôsobil ako profesor v Oľdánach počas 17 týždňov. Potom pôsobil ako farár na viacerých miestach.

24. Ján Nagy z Gemera pôsobil v roku 1787 ako výborný profesor v Oľdánach, odkiaľ odišiel za profesora do Miškovca.

25. Michal Agónáš z Kamenian. Navštevoval školu doma, v Gemeri a v Bratislave. Od roku 1790 vyučoval v Oľdánach, potom ho zvolili za farára v Pondeľku.

26. Samuel Kollár, narodený roku 1769 v Pondeľku, kde jeho otec pôsobil ako farár. Študoval na Pile, v Oľdánach, Dobšinej, Kežmarku, v Soproni, potom v Halle a vo Wittenbergu. V roku 1791 sa stal riaditeľom v Oľdánach. Pri jeho výbornom pôsobení počet

žakov sa z roka na rok zväčšoval, preto roku 1794 rozšíril i počet učební a na zvládnutie vyučby roku 1799 povolali aj druhého profesora Jána Bakayho, ktorý po 3-ročnom pôsobení odišiel za profesora do Stávnice. V roku 1803 aj S. Kollár opustil Oľdany a stal sa farárom v Čereňanoch. Samuel Kollár patril medzi najlepších profesorov tohto gymnázia, lebo škola počas jeho pôsobenia veľmi rýchlo rozkvitla. Zaoberal sa i literárnou tvorbou. Napísal aj históriu oľdianskeho gymnázia, ktorá je i dnes cenným historickým prameňom.

27. Ján Bakay, narodil sa v Balážskych Darmotách. Študoval v Gemeri, Soproni a vo Wittenbergu. Najskôr pôsobil ako vychovávateľ v rodine Radványovej, potom od roku 1799 ako druhá profesorská sila v Oľdánach. V roku 1802 odišiel do Stávnice za profesora, ale po odchode S. Kollára roku 1803 bol povolaný za riaditeľa do Oľdán, kde pôsobil do roku 1805, keď odišiel za farára do Drienčana.

28. Samuel Stech z Balážskych Darmot, študoval doma, v Bratislave a v Jene. V roku 1804 pôsobil popri Bakayovi ako druhý profesor. Po odchode Bakayho a v roku 1805 stal riaditeľom školy, ale v roku 1806 odišiel za farára do Svätého Petra v župe Novohradskej.

29. Juraj Szikszay pochádzal zo župy Hontianskej. Študoval v Stávnici, Gemeri, Bratislave a vo Wittenbergu. Po skončení štúdií pôsobil ako vychovávateľ v rodinách Šréterovej, Prónayovej a Záborských. Od roku 1806 účinkoval v Oľdánach ako riaditeľ do 15. januára 1815, kedy náhle zomrel.

30. Andrej Czénér, narodil sa v roku 1791 vo Vyšnom Skálniku. Študoval vo Veľkých Teriakovciach, v Skálniku, Oľdánach, Kežmarku a v Bratislave. V roku 1815 pôsobil ako riaditeľ v Oľdánach, ale v roku 1817 odchádza na ďalšie štúdiá do Jany. Po skončení štúdií pôsobil na krátky čas ako vychovávateľ. Potom sa stal farárom v Nižnom Skálniku.

31. Ján Chalupka, narodený v roku 1791 v Mičnej, župa Zvolenská. Študoval vo Zvolenskej Ľupči, v Brezne, Oľdánach, Levoči, Prešove a v Šarišskom Potoku. Krátko pôsobil ako vychovávateľ. Potom odišiel do Jany, Halle a do Wittenbergu. Keď sa vrátil v roku 1817, stal sa riaditeľom oľdianskeho gymnázia, ale o rok už pôsobil ako profesor v Kežmarku, odkiaľ odišiel za farára do Bruzsa.

32. Michal Kolbenheyer, narodil sa v roku 1794 v Rimavskej Sobote. Študoval vo svojom rodisku, v Oľdánach, Kežmarku a v Bratislave. Po skončení štúdií pôsobil tri roky ako vychovávateľ v Tübingene. Na jeseň roku 1818 sa stal riaditeľom oľdianskeho gymnázia. Po mesačnom pôsobení odišiel za farára do Hádšte.

33. Samuel Lucze, narodil sa v Uhorskom, v župe Novohradskej. Študoval doma, v Oľdánach, Kežmarku, Prešove, Bratislave a v Jene. V roku 1819 sa stal riaditeľom oľdianskeho gymnázia, kde pôsobil do roku 1824. Potom sa stal farárom v Oľdánach.

34. Ján Hoznek, narodil sa v roku 1795 vo Vyšnej Pokoradzí v župe Gemerskej. Študoval doma, v Gemeri, Rožňave, v Kežmarku, kde skončil teologický, filozofický a právnický kurz. Zostal vyučovať v Kežmarku. V roku 1817 odišiel na ďalšie štúdiá do Jany. Keď sa v roku 1819 vrátil, povolali ho za profesora do Šarišského Potoka, kde pôsobil do roku 1824, keď ho pozvali do Oľdán. Tu pôsobil do roku 1831 a odišiel za profesora do Levoče.

35. Štefan Lucze pochádzal z Uhorského. V Oľdánach pôsobil v rokoch 1831–1840.

36. Karol Kollner pochádzal zo Slavoševíc, župa Gemerská. Od februára 1840 do roku 1843 pôsobil ako riaditeľ v Oľdánach.

37. Nathanael Hoznek, o jeho príchode do Oľdán niet záznamov. Odišiel v januári 1844 za farára do Slavoševíc.

38. Andrej Homolya, pochádzal z Nyíregyházy. Začiatkom februára 1844 prešiel z Gemera za riaditeľa do Oľdán, kde pôsobil do roku 1850, keď dňa 30. marca po dlhšej chorobe zomrel. Popri menovanom pôsobil:

39. Ján Raffay v rokoch 1844–1846.
40. Samuel Stamec v rokoch 1846–1850.
41. Ján Švehla pôsobil v roku 1849–50. Potom odišiel za farára do Uhorského.

42. Karol Terray, najskôr pôsobil ako riaditeľ na ev. a ref. nižšom gymnázii v Lučenci. Dňa 20. júna 1850 ho zvolili za riaditeľa ožďianskeho gymnázia, kde pôsobil, pokiaľ táto škola bola v prevádzke. Potom sa stal prvým riaditeľom na zjednotenom protestantskom gymnázii v Rimavskej Sobotě. Popri menovanom pôsobil v Ožďanoch.

43. Ján Fábry, od začiatku školského roku 1850–51 do zlúčenia, keď sa tiež stal profesorom zjednoteného protestantského gymnázia v Rimavskej Sobotě.

44. Samuel Lucze, ako profesor aspirant, vyučoval v roku 1851–52.

45. Zigmund Dihányi, najskôr viedol a vydržoval súkromný výchovný ústav pre chlapcov v Balážskych a Dihányim a na odporúčanie seniorského úradu ako pôsobil v Ožďanoch, potom tiež prešiel na zjednotený protestantský gymnázium v Rimavskej Sobotě.

46. Karol Ševerlay tiež prišiel z Balážskych Darmot a Dihányim a z odporúčania seniorského úradu ako dobrovoľný výpomocný profesor pôsobil v roku 1852–53. Súkromne vyučoval jazyk francúzsky a hru na klavír.

ŽIACI

Do roku 1791 niet písomných záznamov o počte žiakov. S. Kollár hovorí len toľko, že zväčš bol prílev žiakov a zväčš odlev, raz ich počet narastal, inokedy klesal. Podľa jeho názoru škola rozkvitla počas pôsobenia Michala Mišoviča, Jozefa Kírália a najmä za pôsobenia oboch Farkašovcov a Jána Sertyho. Ale i za pôsobenia Petra Magulača počet žiakov prevažoval 100. V školskej jedálni dostávalo stravu 50 žiakov, ba v roku 1804 ich bolo už 60. Triadny výkaz sa zachoval od roku 1791 až do roku 1852–53. Celkovo je zapísaných 1842 žiakov. Na začiatku bola evidencia žiakov vedená v jazyku latinským, od roku 1844 v jazyku maďarskom. Ale uvedené čísla o počte žiakov nie je úplné, lebo prírastok žiakov za školský rok 1843/44 za školský rok 1849–50 nie je evidovaný. V jednotlivých školských rokoch počet žiakov ale je možné presne určiť, lebo v každom školskom roku zapísali len tých, ktorí vstúpili prvýkrát do tej-ktorej triedy. Žiaci, ktorí pokračovali v štúdiu, boli v záznamoch uvádzaní len v niektorých školských rokoch. Zaujímavé je i to, že zápis nových žiakov sa robil cez celý prvý školský polrok. Vidíme to z toho, že od septembra do konca januára pristupovali stále noví žiaci do jednotlivých ročníkov. V nájdených prameňoch bolo možno zistiť presný počet žiakov len za niektoré školské roky, za ostatné školské roky možno počet žiakov len predpokladať.

V správe Zjednoteného protestantského gymnázia v Rimavskej Sobotě z roku 1897 sa uvádza za príslušné roky takýto výkaz žiakov ožďianskeho gymnázia:

V školskom roku	1807/8	= 120,
	1808/9	= 104,
	1811/12	= 44,
	1812/13	= 55,
	1814/15	= 38,
	1818/19	= 37,
	1819/20	= 69,
	1820/21	= 73,
	1821/22	= 52,
	1822/23	= 39,
	1843/44	= 62,
	1844/45	= 85,
	1845/46	= 89,
	1846/47	= 86,
	1847/48	= 77,
	1848/49	= 51.

V tomto školskom roku vystúpilo 12 žiakov, z nich 4 vstúpili medzi vtedajších dobrovoľníkov.
1849/50 = 62,
1851/52 = 83,

1850/51 = 84,
1852/53 = 81.

Z uvedeného prehľadu vidno, ako vtedajšie politické udalosti vplyvali na počet žiakov a iste aj na život školy vôbec. Tak napríklad nízke počty žiakov za roky 1811–1819 súvisia s devalváciou a úpinou hospodárskou vyčerpanosťou krajiny po dlhotrvajúcej francúzskej vojne, ktorá zasiahla aj naše krajiny a tak ovplyvnila v nich všetok život.

Žiaci pochádzali väčšinou z Gemerskej župy, no pritom v hojnom počte boli zastúpení aj žiaci zo susedného Novohradu a Zvolena, ale prichádzali sem žiaci i zo Šáp Nitrianskej, Turčianskej, Trnčianskej, Liptovskej, Spišskej, ba aj z iných vzdialenejších krajín.

Žiaci v prevažnej väčšine boli ubytovaní u miestnych roľníkov, stravu im poskytovala školská jedáleň, ktorá bola vydržovaná zo žiackych ročných poplatkov, stravného a z rôznych darov a zákládin. Panské rodiny podporovali nielen školskú jedáleň, ale pritom stravovali niekoľko výborných chudobných žiakov. Rodina Korponayovcov stravovala sústavne 4 žiakov, Battiková 2 žiakov. Na podporu školskej jedálne dňa 25. októbra 1810 darovali a zriadili základny po 200 zlatých rodiny Samuela Svobodu, Juraja Gyura a Pavla Záborského.

Aby školská jedáleň mohla riadne konať svoje povinnosti a jej prevádzka nebola rušená, boli vydané roku 1810 smernice pre profesora, ktorý mal školskú jedáleň na starosť. Smernice, ktoré zostavil, vydal a podpísal župný cirkevný dozorca Matej Holko, farár a senior z Rimavskej Bane, v podstate mali tento obsah: Rozkvet ožďianskej školy je veľmi závislý od dobrého stavu a správneho vedenia školskej jedálne, preto hlavou povinnosťou profesora, povereného jej vedením a spravovaním bude, aby udržiaval prevádzku v školskej jedálni na takej úrovni, aby sa v nej nielen vefa žiakov stravovalo, ale aby títo všetci stravníci boli aj dobre zaopatreaní. Preto:

1. Nech sa snaží o to, aby pre školu získal čím viac nových podporovateľov, doterajších neodpadil, lebo ich štedrá ruka dáva nielen stravníkom, ale aj všetkým žiakom školy nadpriemerné dary a podpory. Je potrebné odstrániť akúkoľvek labilnosť, upevniť staré, dobré podstatky, ktoré budú zárukou toho, že aj práca na škole sa bude lepšie dať.

2. V riadnom termíne nech vyšle čestných mladíkov vykonať zbierky darov (supplicatia). Týchto nech podľa zásluhy odmeňuje, ale nie viac. Za vykonané zbierky v Malohoute a v susednom vidleku nemožno poskytnúť vyššiu odmenu ako 1/3 rozhlásenej sumy, lebo tak je to stanovené zákonom.

3. Do školskej jedálne nech prijme len tých, ktorí sú na to odkázaní. Dobročinnosťou nech odmeňuje len takých, ktorí to naozaj potrebujú, nie však dobre situovaných. Od platiacich vo vhodnom čase a podľa okolností nech vymáha poplatky. Spomedzi chudobných žiakov nech niekoľkých stravuje bezplatne. Nech venuje osobitnú starostlivosť sirotám po farároch a po učiteľoch.

4. Denne nech vydá spravodlivú dávku chleba, ako aj dobre uvareného jedla, nech presne usmŕňuje hospodára a dozera naň, aby na úkor stravníkov ani z chleba, ani z jedla nič nezmizlo.

5. Nakoľko riaditeľ školy je zatažený rôznymi inými prácami, zamestnáva hospodára, ktorý mesačne predkladá vyúčtovanie, aká bola spotreba jedla, slaniny a múky. Nech sa hospodárovi určí, aké dávky môže denne vydať v pomere k počtu stravníkov.

6. V jeseni nech prijme len toľko stravníkov, za ktorých môže pokladnica školskej jedálne hrať stravné zo zbierok a zo stravných poplatkov. Keby hospodár prijal väčší počet stravníkov, môže tak urobiť len na vlastnú zodpovednosť a všetci stravníci musia byť dobre opatrení.

7. Výkaz o stave školskej jedálne na začiatku školského roku a vyúčtovanie na konci školského roku je potrebné každoročne predložiť cirkevnému župnému úradu, lebo prostredníctvom neho sa podávajú žiadosti

o podpory, a preto je v jeho záujme, aby vedel o tom, aký bol príjem, aký bol výdavok a na koho.

Smernice ďalej podrobne a presne rozpisujú povinnosti vedúceho profesora školskej jedálne, ako má pripravovať vyúčtovanie, ako má manipulovať s peniazmi a čo treba robiť s nakúpenými a darovanými potravinami.

Dnes nemáme dostatok materiálu, aby sa mohol vyhotoviť štatistický výkaz o prospechu žiakov, ale skutočnosť, že sa mnohí spomedzi absolventov školy stali prospešnými členmi verejného života, dostatočne ukazuje, že škola mala dobrú úroveň. Mnohí absolventi oždianskeho gymnázia sa osvedčili ako farári, právnici, lekári a úradníci. Mnohí tu získané vzdelanie ďalej rozvíjali a stali sa profesormi i na tomto gymnázii.

VYUČOVACÍ PORIADOK

Videli sme, že sa do roku 1756 vyučovali filozofické a teologické vedy; v rokoch 1756—1790 bolo viacerou povolené vyučovať len gramatické predmety; potom zase od roku 1790 bolo znovu povolené vyučovať aj filozofiu a tak ústav bol na úrovni vtedajšieho vyššieho gymnázia, pokiaľ bolo v prevádzke ako šesťtriedne.

Škoda, že zo starších čias nepoznáme osnovy školy. Barón Gábor Prónay, školský inšpektor vysokých škôl, roku 1810 oznamuje na predloženie správy školy, že písomná úprava vo veci osnov a ich rozsahu nebola vydaná, ale spoliehalo sa na vyspelosť vyučujúceho, aby si sám volil také témy, ktoré mohli byť prednášané vzhľadom na vek žiakov. Hoci neboli od nadriadených úradov vydané učebné osnovy, profesor bol povinný vypracovať si ich aspoň v hlavných črtách pre svoju potrebu. Oždianske gymnázium si pravdepodobne svoje učebné osnovy prispôbovalo k osnovám ostatných ev. gymnázií v kraj.

Dnešným vyučujúcim sa iste zdá zvláštnosťou i to, ako mohol jeden profesor vyučovať toľko tried a toľko predmetov. Touto záležitosťou sa zaoberá obsah žiadostí školy, predloženej roku 1810 inšpektorovi pre vysoké školy. Vtedy na škole pôsobil len jeden profesor, druhá katedra nebola obsadená. Z tejto žiadosti vidno, že profesor vyučoval tak, že vyššie i nižšie triedy sa učili spoločne v tej istej miestnosti, tie isté predmety denne štyri hodiny, ďalšie štyri hodiny prednášal pre nižšie triedy syntax a gramatiku. Žiaci boli stále spolu a profesor sa striedavo podľa potreby zaoberal jednotlivými oddeleniami.

Na konci školského roku bolo zvykom konať záverečné skúšky, pri ktorých bolo prítomné predsedníctvo cirkevnej rady a podporovatelia školy, ktorým vyučujúci profesor predložil skúšobný poriadok predmetov so zoznamom žiakov a ich prospechom.

Záznam skúšobného poriadku z roku 1807-8 zo záverečnej skúšky konanej dňa 27. júna: Po modlitbe a uvítaní prejavoch bola skúška v tomto poriadku:

- I. z náboženstva,
- II. z filozofie,
- III. z ročníctva,
- IV. z domácich dejín,
- V. z novodobých svetových dejín (II. a III. obdobie po maďarsky),
- VI. zo štatistiky Uhorska,
- VII. z Cornélie (preklad do maďarčiny),
- VIII. skúšky z predmetov, v ktorých sú pokusy,
- IX. prejav vďaka šľachtyným podporovateľom školy.

Skúšobný poriadok v nižších triedach:

- I. z náboženstva,
- II. z periodológie,
- III. z maďarských dejín (po maďarsky),
- IV. z prírodopisu,
- V. zo syntaxu, gramatiky,
- VI. zo zemepisú,
- VII. zo zlomkov a trojčlenky,
- VIII. z pravopisu a recitácie,

IX. prejav vďaka šľachtyným podporovateľom.

V roku 1814-15 sa po prvý raz objavuje jazyk grécky. V roku 1821-22 sa objavujú i učebnice. Od roku 1840 sa používali osnovy z gymnázia v Uhrovci. V roku 1852-53 boli už triedy označované číslom. Niektoré predmety sa vyučovali len v prvom polroku, ako maľoveda a prírodopis. Jazyk nemecký sa vyučoval len od roku 1850. Učebnice sa používali len čiastočne v poslednom období. Profesor prednášal žiakom z vlastných príprav a učebnú látku im nadiktoval.

V školskom roku 1850-51 sa vyučovali tieto predmety:

Vo vyšších a nižších jazykových triedach:

1. Kresťanské náboženstvo, 2 hodiny týždenne.
2. Jazyk latinský, 6 hodín týždenne.
3. Dejiny maďarského národa, 2 hodiny týždenne.
4. Zemepis, 2 hodiny týždenne.
5. Prírodopis a fyzika, 2 hodiny týždenne.
6. Jazyk maďarský, 2 hodiny týždenne.
7. Jazyk nemecký, 2 hodiny týždenne.
8. Matematika, 4 hodiny týždenne.
9. Recitačné cvičenia, 2 hodiny týždenne.

Rozvrh hodín jazykovej triedy:

Pondelok:

8.—9. Jazyk latinský	2.—3. Dejiny prírody
9.—10. Dejiny Maďarska	3.—4. Matematika

Utorok:

8.—9. Jazyk latinský	2.—3. Matematika
9.—10. Náboženstvo	3.—4. Jazyk nemecký

Streda:

8.—9. Jazyk latinský	9.—10. Zemepis

Štvrtok:

8.—9. Jazyk latinský	2.—3. Dejiny prírody
9.—10. Dejiny	3.—4. Matematika

Piatok:

8.—9. Jazyk latinský	2.—3. Matematika
9.—10. Náboženstvo	3.—4. Jazyk nemecký

Sobota:

8.—9. Jazyk latinský	9.—10. Zemepis

Podľa zachovaných triednych výkazov sa od roku 1843-44 vedomosti žiakov hodnotili takto:

1. eminens, 2. classis prima cum emineatia, 3. classis primaee e primis, 4. primaee classis, 5. classis primaee e medijs, 6. classis primaee ex ultimis, 7. sekundaee classis. Tieto klasifikačné stupne, známky sa používali až do zlúčenia, zjednotenia oboch gymnázií.

Pomôcky

Škola disponovala len malými finančnými prostriedkami, preto zaoštvávala vystrojením školy a učebnými pomôckami za potrebami doby a inými lepšie dotovanými školami.

Pri zjednotení školy z Oždián previezli tieto pomôcky: 1200 zväzkov kníh rôznej odbornosti, ktoré z väčšej časti daroval škole bývalý riaditeľ Ján Hoznek, 100 zväzkov pre žiacku knižnicu, 268 kusov nerastov, 550 kusov rastlín, začatú zbierku chrobákov, niekoľko kusov po domácky vyrobených fyzikálnych, ďalej mero-vedných a zemepisných pomôcek.

Prameň: Bodor István; A rimaszombati Egyenlítő protestans főgymnasium XLIV-ik értésítője.

Dejiny Slovenska I. — SAV 1961.

Kraskova vieska

Zástupca ONV odhaľuje náhrobník Ivana Krasku v Lukovištiach

Dňa 12. VII. 1970 bolo tomu 94 rokov, čo sa narodil národný umelec, básnik Ivan Krasko. V horách Slovenského rudohoria ležala malá vieska, zvaná Lukovištie, je rodiskom tohto veľkého nášho básnika. Tu, medzi malebnými gemerskými vrškami, prežil básnik svoju mladosť, rozvešanú po leskových húšťavách, rozkvitnutých lúčnicach, rodných poliach, kým ho škola nevydrapila z objatia roztúlaného detstva. Počas štúdií rád sa vracal domov ku kamarátom. Keď vyštudoval, každé leto pobudol niekoľko dní v Lukovištiach. Najobľúbenejšie jeho miesto bolo pri prameni, ďaleko v horách. Toto miesto sa volá „Faráš“ (z maďarčiny „forrás“ — prameň). Je to krásne prostredie. Od severu je chránené kopcom a horou, na juh otvorená. Blízko dolinou vidno už na maďarské vrchy. Neďaleko prameňa bola kedysi dedina Teňatík. Dnes je tam už púšťa a družstevné role. Pri prameni Ivan Krasko rád pekával slaninku s priateľmi.

Okrem toho rád chodieval pod „Konkovú“ — vrch na sever od Lukovišťa. Odtiaľ je pekný pohľad na celé údolie, ktorým sa hadí potôčik. Tu Krasko rád ukazoval známym hrušku „zotletú spolu“, známú z básne „Otcova roľa“, taktiež ukazoval potôčik — „kde ten potôčik beží, bujaro svieži, kde moja mladosť mŕtva v bielom na pažiti leží“.

Sú to krásne rozvoňané, zakvitnuté lúky okolo potoka. Aj do Luka rád chodieval. Je to kút na ceste do blízkeho Babinca, kde slinko rado opiera svoju dľaň. V pieskovi kopca je vykopaná pivnica. Volajú ju Bottova pivnica. Chodievali sa vraj sem Lukovišťania zabávať. Bola tu kolkáreň a v pivnici dobré víno, ktoré vraj Bottovci dovážali z Dolniakov. Aj sem rád chodieval Ivan Krasko.

No posledné dva roky Krasko domov už neprišiel. „Moju fyzickú hbitosť a pohyblivosť už dávno zničila arterioskleróza, a to natoľko, že denne môžem sa už pustiť iba na veľmi malú prechádzku, s palicou v ruke

a s cudzou pomocou. A moje duševné vychádzky predstavuje už len nejaká malá osobná korešpondencia. Žiaľ, ani vo vlaku neobsedím. To znamená, že už nikdy neuvidím ani Vrásky so svojou rodnou dedinou, ani Rudohorie, ani Rimavskú dolinu“.

To boli riadky odpovede majstra, keď sme ho volali domov, do rodných Lukovišťa, pod Slovenské rudohorie, do Rimavskej doliny, aby sme mu tam doma stisli pravicu a zaspievali mu živio-živio — na jeho osemdesiatku.

Ivan Krasko viac pod Slovenské rudohorie neprišiel. Prišiel. No vtedy sa rozplakala dedinka biela v čierňavých horách, stípla otcova roľa a z chmúrnej tárne poplašný zvon zvonil.

A Krasko spí svoj večný sen v rodnej vieske, v dedinke bielej v čierňavých horách. Na cintorine jeho dôstojný náhrobník zdobí zeleň slovenskej prírody, ktorú toľko miloval tento veľký syn malého národa.

Ivan Krasko, národný umelec,

vlastným menom dr. Ing. Ján Botto. Narodil sa 12. júla 1876 v Lukovištiach, zomrel 3. marca 1958 v Bratislave. Člen Českej akadémie vied a umení. Písal pod pseudonymom Janko Cigán. Lyrický básnik, zakladateľ modernej slovenskej poézie. Už ako študent písal básne. Vydal dve útle zbierky básní: Nox et solitudo (1909) a Verše (1912). Krasko vo svojich básňach spája motívy osobného smútku s protestom proti sociálnemu a národnému útlaku slovenského ľudu (Otrok). Jeho poézia je zrasená s domácou tradíciou, nostalgiou za rodinným prostredím (Otcova roľa), horúcou láskou k pokorenému národu. Vo svojich básňach prekonal smútok a mučivé meditácie optimistickým vyznaním lásky k životu.

Na jeho rodnom dome (číslo 32) odhalili roku 1956 pamätnú bronzovú tabuľu z príležitosti 80. narodenín básnika.

Okresný národný výbor v Rimavskej Sobote v spolupráci s Miestnym národným výborom v Lukovištiach vybudoval dôstojný pomník Ivanovi Kraskovi pred budovou Základnej deväťročnej školy a náhrobník na miestnom cintorine. Autorkou pomníka a náhrobníka je akademická sochárka Alina Ferdinandy. Slávnosť odhalenia pomníka a náhrobníka bola 23. októbra 1966 za početnej účasti milovníkov Kraskovej poézie. Na oslavách boli delegácie OV KSS a ONV z Rimavskej Soboty, Zväzu slovenských spisovateľov z Ústavu slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Po privítacom prejave predsedu MNV Štefana Kuráka a po recitácii básne člena Divadla Jozefa Gregora Tajovského zo Zvolena, predniesol prejav za Zväz slovenských spisovateľov PhDr. Michal Gárik, CSc., a za Okresný národný výbor v Rimavskej Sobote Július Bolfík, predseda komisie školstva a kultúry ONV, ktorý pomník Ivana Krasku pred budovou školy odhalil. Pri odhaľovaní náhrobníka Ivana Krasku prejav na cintorine mal zástupca Ústavu slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied Michal Chorváth, CSc. Náhrobník odhalil Július Bolfík. Pri odhaľovaní pomníka i náhrobníka účinkoval Mužský robotnícky spevokol z Tisovca. V popofudňajších hodinách bol kultúrny program, na ktorom vystúpil súbor piesní a tancov Čierťaž, zo Šafárikova, nositeľ vyznamenania „Za vynikajúcu prácu“.

V edícii Gemerskej vlastivednej spoločnosti „Gemerské vlastivedné pohľady“ vyjde zborník „Literárne postavy Gemera II.“, v ktorom je štúdiu od doc. PhDr. Antona Boleka: Mihail Eminescu u Slovákov s osobitným zreteľom na vzťahy Krasko — Eminescu.

Július Bolfík